

KAZAK EDEBİYATININ ÖLÜMSÜZLÜK ATEŞİ

BÜYÜK YAZAR VE FİLOZOF

M. O. AWEZOV

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Güngör

Çağdaşları Muhtar Awezov'u 'Doğunun Şolohov'u', 'İkinci Abay', 'Tolstoy'un Mirasçısı' olarak adlandırmışlardır. Abay Yolu romanını Homeros'un İlyadasıyla, Servantes'in Don Kişot ve Daei Defo'nun eserleriyle karşılaştırmışlardır.

K. Fedin, M. Awezov hakkında şunları söyler: "Awezov tek Abay Yolu romanıyla Kazaklar hakkında bilgi dünyamı zenginleştirdi. Kendimi adeta Kazak gibi hissediyorum. Bozkır rüzgarının getirdiği çiçek, pelin, ıtır kokusunu soluyorum."

Rus yazarı N. Pogodin, Awezov için: "Awezov; Kazak için ikinci Abay, bizim için ise Doğunun Şolohov'u" demiştir.

Fransız yazar Lui Aragon, Andre Stil, alman yazar Anna Zegers ve bir çok yazar da M. Awezov'dan övgü dolu sözlerle bahsetmektedir.

V. İvanov eserleri hakkında kırklı yılların büyük kültür abidesi olarak görmektedir.

'Henüz Abay Yolu romanını okumadınız mı? Demek siz hala bir şey okumamışsınız. Bu sizin adınıza büyük kayıp. Oysa onun eseriyle bozkır canlandı. Bütün ihtişamıyla saf, berrak ve elvan elvan renkleriyle sizi kucaklamaktadır. Tek kelimeyle müthiş! Hiçbir bilimsel araştırma ve çalışmada görmediğiniz büyülü dünyayı keşfedersiniz. O ne muhteşem şiirler! Nesir tarzında yazılan bu dev eserde bir tek nesir cümlesi yoktur sanki. Hepsi ama hepsi manzumeyi çağırır.

Ünlü Alman yazar ve tercümanı Alfred Kurella'nın bu düşüncelerine Fransız, Kanadalı, İsveçli, Belçikalı, Yunanlı, Macar, Rumen, Çek, Bulgar, Moğol, Hintli eleştirmen ve yazarlar da katılmaktadır. Daha önceleri bilinmeyen bir ulusun keşfi, hayat mücadelesi, idealleri, şiir ve sanat dünyasının yanısıra sosyalist realizmin renkli yönü ve zenginliğiyle tanışmanın sonucunda dile getirilen manidar sözleri dile getirmişlerdir.

"Abay yolu" Sovyet ülkelerinde sadece milli dillere değil, yabancı bir çok dile çevrilmiştir. "Abay"

Fransız diline çevrildiğinde “Yumanite” gazetesi: “Abay’ hayaller üzeri bir eser, Kazakların İlyadası’ diyerek övgü dolu sözlerle bahsetmiştir.

İngiliz diline çevrilip Kanada’da basılmış olan “Abay” romanı ve onun yazarı hakkında “Noven Neyborg” dergisi kendi okuyucularına: “Bu Kazak halkının ne kadar ilginç ve büyümlü dünyası var.

Malesef, bu halkla ilgili son yıllara kadar malumatımız yoktu. Halkın yaşamı çok iyi derecede anlatılmış, kelimeleri çok zengin. Artık “Abay” romanıyla Kazak halkının dünyasını çok yakından izleyebiliriz.”

demıştır.

Moskova Üniversitesi profesörü, ilk Kazak akademisyeni edebiyatçısı, büyük Türkolog bilim adamıdır. O aynı zamanda roman, öykü, tiyatro oyun yazarı, eleştirmen, mütercim, dilbilimci, folklorist, eğitimci, toplumbilimcidir.

M. Awezov Kazak edebiyatının ilk temsilcilerinden biri olarak edebiyatın her alanında (tiyatro, folklor, öykü, roman vb.) eserler vermiştir. Halkı aydınlatma ve aydınlanma sürecinde ulu yazarın yanı sıra S. Seyfullin, B. Maylin, İ. Cansugirov, S. Mukanov, G. Musirepov, G. Mustafin, A. Tokmagambetov, A. Tacibayev vd. edebiyatın her alanında eserle veren diğer yazarlardır.

Awezov, edebiyat dünyasında adını ilk tiyatro oyun yazarlığıyla duyurmuştur. Milli efsaneye dayalı ‘Enlik- Kebek’ adlı oyunu 1917’de, daha sonra romanının kahramanı Abay’ın eşinin obasında sahnelenmiştir. Bu eseriyle Kazak Dram Tiyatrosuna Muhtar Awezov adı verilecektir. Tiyatro ilk perdelerini 1926 yılında açar ve onlarca yıl, sahnede Enlik- Kebek oyunu oynanacaktır.

Kırk yıllık yazarlık geçmişinde ‘Abay Yolu’, ‘Plemya Maladoya’ romanları, ‘Karaş- Karaş Hadisesi’ (1927), ‘Yokuş Aşağı’ (1935), ‘Eskiliğin Gölgesinde’ (1947) uzun öyküleri, ‘Enlik- Kebek (1922’de yayımlandı, 1956’da son düzeltme), ‘Baybiçe Tokal’ (1918; 1923’te yayımlandı) ‘Karagöz’ (1926; 1960’ta son düzeltme), ‘Ekim İçin’ (1938), ‘Mücadele’ (1934), ‘Taş Yeleği’ (1925), ‘Elma Bahçesinde’ (1934), ‘Sınırdı’ (1938), ‘Akağaç’ (A. Tacibayev’le 1938), ‘Abay’ (1939), ‘Karakıpçak Koblandı’ (1935), dram, komedileri, ‘Deneme Zamanında’ (1941), ‘Muhafız Birliklerinin Şerefi’ (A. Abişev’le 1942), ‘Abay’, ‘Tulegen Tahtarov’ (Beş Arkadaş) ünlü operaları ve daha onlarca oyun, senaryo, öykü, sosyo politik konulu makaleler yazmıştır.

Gogol'un 'Müfettiş'ini, W. Şakespeare'nin 'Othello', Gogol'un Revizor'unu, L. Tolstoy, A. Çehov, J. London'un öykülerini, İ. Turgenyev'in 'Soylular Yuvası'nı, Sovyet tiyatro yazarları A. Afinegov'un 'Korku', K. Trenova'nın 'Yarov'un Aşkı', Krona'nın 'Donanma Subayı', N. Pagodin'in 'Aristokratlar' gibi oyunlarını Kazakça'ya çevirmiştir.

Çevirmiş olduğu 'Müfettiş' ve Shakespeare'in trajik oyunları otuz yıl Kazak sahnelerinden inmemiştir.

Kırgızların Manas destanı üzerindeki araştırmaları Puşkin ve Rustavelli, Gorki ve Tagor, Çehov ve Şevçenko, Rus ve Özbek roman ve romancıları üzerine yazmış olduğu makalelerin yanı sıra Kazak edebiyatı ve folkloru üzerinde çalışmaları, Abay Kunanbayev hakkında 12 ciltlik külliyatı onun edebiyat ve bilim adamı kişiliğinin en üst seviyede olduğunun bir göstergesidir.

Daha nesir, tiyatro ve eleştiri geleneğinin olmadığı dönemde M. Awezov edebiyatta Kazak özgün tarzının oluşması ve gelişmesinde bir ekol yaratmıştır.

Awezov'un eserlerinde şiirsellik, lirizm, canlı betimlemeler, psikolojik karakter yansımaları, tutku ve ihtirasları, güçlü romantizm ustalıklarla kullanılmıştır.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Kazak milletinin yaşantısını her yönüyle ortaya çıkaran ansiklopedi (akademisyen K. Sartbayev), XX. yüzyılın en büyük eserlerinden biri (Lui Aragon), Lenin ve devlet ödülleriyle taltif edilmiş ilk Kazak romanıdır.

Onun kitaplarıyla Kazak insanının bir yüz yılın yarısından ikinci yüz yılın yarısına kadarki canlı panoraması Sovyet edebiyatına girmiştir. Efsanevi kahramanlar, tarihi simalar

(
Aga sultanlar ve sığırtmaçlar, idareciler, çobanlar, milliyetçileri inkılapçılar, basmacılar ve sınır muhafızları, despot generaller, Anayurt savaşı kahramanları, Feodal yapının yandaşları, bölge komitesi sekreterleri vb.

)

60'lı yılların çağdaşları hep onun

kahramanları olmuştur.

Sovyet edebiyatının klasiği M. Awezov 1897 yılında Abay ilçesinde doğdu. Muhtar on bir yaşında babasını, on altı yaşında annesini kaybetti. Yazar büyük babasının elinde büyüdü.

M. Awezov, köyünde daha çocukken Rus klasik yazarları: Puşkin, Lermontov, Saltıkov Şedrin, Krilovların kitaplarını okumaya başladı. Büyükbabası onun okuma yazması ve ilk eğitimiyle yakından ilgilendi. Rus okuluna girince Turgenyev, L. Tolstoy'un eserlerini Rusça severek okudu, S. P. Aksakov'un hikayelerini Kazak diline çevirdi. Kitaba düşkünlüğünü Muhtar'ın ağabeyi A. Awezov "Çocuk Muhtar" kitabında dile getirmektedir.

M. Awezov 1915 yılı Semipalatinsk şehrinde Rus okulu, 1919 yılı Ekiminde öğretmen okulundan mezun oldu ve ilkokulda öğretmenlik yaptı. O yılları Rus ve Batı edebiyatıyla haşır neşir oldu. Muhtar'ın Rus ve Batı klasik edebiyatına düşkünlüğünde Semipalatinski'de Öğretmen okulundaki Rusça öğretmeni V. İ. Popov'un katkılarının olduğu bilinmektedir. Yazar: "Ben V. Popov'a çok şey borçluyum. Çünkü O, Rus edebiyatının kapılarını ardına kadar açtı."

M. Awezov'un gençliği Sovyetler Birliğinin kuruluş dönemine rastlar. Öğretmen okulunu 1919 yılında bitirdikten sonra Semipalatinsk bölgesi Vali il meclis başkanı, Vali icra komitesi yöneticisi, sonra Orenburg'da Kazakistan Merkezi İcra Komitesinde görev aldı. Bu arada edebiyat çalışmalarına ara vermeden devam etti.

1922-1923 yıllar arası Taşkent'teki Orta Asya Üniversitesine devam etti. Bir yıl sonra Leningrad Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Dil ve Edebiyat Bölümünü kazandı. 1928 yılı Taşkent Orta Asya Üniversitesinde lisansüstü öğretimine başladı. 1932 yılı Haziranından itibaren Alma-Ata Dram Tiyatrosu edebiyat bölümü müdürü olarak çalıştı.

Aynı zamanda üniversitede veterinerlik ve öğretmen enstitülerinde

Kazak edebiyatı dersleri vermeye başladı.

M. Awezov'un yaratıcılığı, Sovyet edebiyatı paralelinde gelişme göstermiştir. Onun ilk eseri "Enlik Kebek" piyesi kadın haklarını konu aldığı için kadınlara ithaf edildi. Bu eseri daha Öğretmen okulundayken 1917 yılında yazdı. Awezov'un bu eserinin ayrı bir anlam ve önemi

vardır. Çünkü o dönemde piyesi sahnelemek için sahne ve oyuncular yoktu. Yazar oyununu, b eraber okuduğu arkadaşlarının yardımıyla sahneye koyup yönetmenliğini yaptı.

Onların arasında müstakbel eşi de vardı. Bu yenilik Kazak dram hayatı için bir çok yeniliği getirdi. 1926 yılında Kızıl Orda Kazaklarının tiyatro perdesi “Enlik Kebek” oyunuyla açıldı.

Awezov’un 1920’li yıllardaki yaratıcılığı nesir ve drama tarzında gelişti. O yılları “Korunmasızların Günü”, “Okuyan Başarılı”, “Dağ Resimleri”, “Dağ Hikayeleri”, “Sıban’ın Mezarında”, “Evlendirme”, “Eskiliğin Gölgesinde” “Kök Serek”, “Karaş Karaş Vakası” “Baybiçe Tokal”, “Kara Göz” gibi ölümsüz öykülerini yazdı.

“E

“Enlik Kebek” genç yazarın hayatındaki ilk dramıdır. “Korunmasızların Günü” onun ilk nesridir. Yukarıda söz ettiğimiz eserler, yazarın devrimden önceki halkın hayatını yansıtan eserlerindedir. M. Awezov eserlerinde yetim, dul kadınlar, yoksullar ve hayatın çetin ve ağır şartları altında inim inim inleyen insanların dünyasını yansıtmaya çalışmıştır.

M. Awezov 1920 yıllarında yazdığı “Karaş Karaş Vakası” adlı öyküsünün farklı ve önemli bir yönü vardır. Öyküdeki baş kahraman Baktıgul, adaletsizliğe karşı isyan eden bir kahramandır.

Yazar diğer eserlerinde sıradan halkın zengin ağa ve beylerden çektiklerini anlatırken bu eserde zengin Caraspay ve fakir Baktıgul’un rolleriyle fakir-zengin arasındaki mücadeleyi, zenginlerin zulümlerini betimlemiştir.

Kazak yazar ve şairleri, 1916 yıllarında ortaya çıkan siyasi kargaşa ortamında Orta Asya ve Kazak emekçilerinin çektikleri sıkıntıları, yokluk ve çaresizliği eserlerinde yansıttılar. Usta yazar M Awezov da o yılları hürriyet mücadelesi veren Kazakları “Zor Zaman” eseriyle ölümsüzleştirmiştir. Bu öyküsünde halkın baskı ve işkenceler karşısında yılmadan amansız mücadelesini dramatik bir şekilde anlatmıştır.

“Zor Zaman” eseri 1972 yılı “Noviy Mir” dergisinin 6. sayısında Sovyetler Birliği halk yazarı,

Devlet ve Lenin ödülleri sahibi ünlü yazar C. Aytmatov'un sunuş yazısıyla yayımlandı.

Yazar “ Üç Gün” , “İzler” ,”Kum ile Asker”,”Bileğe Bilek”,”Bürkütçü” ,”Yokuş Aşağı” , “Onun Adı İkinci” vb. hikayeleri, “Mücadele”, “Elma Bahçesinde”, “Sınırdaki” vb. piyesleri toplum hayatını konu almıştır. Eserlerin kahramanları, kolhoz sovhozları kuran baskıcı yönetime karşı çıkan Kazak emekçileridir.

M. Awezov A. Kunanbayev'in doğduğu köyde büyüdü. Abay, Muhtar 7 yaşındayken vefat etti. Ayrıca Büyük babası Awez, Abay'ın hayatı ve eserleri hakkında bir çok olay ve menkıbe anlatmıştır. Bu da onun yazarlık yolunda güvenli emin adımlar atmasında etkin rol oynadı. Semipalatinski Öğretmen okulunda, Leningrad Üniversitesinde okurken, yaz tatiline geldiğinde Abay'ın biyografisini akrabalarından, tanıdıklarından, ailesinden sorup öğrenerek zengin materyal toplamış oldu. Bu materyallerin ışığında “Abay Yolu” adlı ölümsüz klasik eserini yazdı. Kazak edebiyatı tarihinde ilk tarihi-biyografik roman gün yüzüne çıkmış oldu.

Bu romanda Abay'ın yaratıcılığı, yeteneği, filozofik özelliği, bilge kişiliği ve yaşadığı zaman ve çevre gelecek yıllara taşınmış oldu.

Usta kalem için Abay'ı bütün yönleriyle araştırıp kağıda dökmesi kolay olmadı.”Abay Yolu” romanını için yaklaşık kırk sene boyunca bilgi ve belge araştırdı. El yazmasından matbaa sürecine kadar on beş yıl sürdü. Yazar bu arada diğer eserlerini- “Altın Yüzük”, “Kıyamet”,”Muharebe”, “Şair Halkında” vb. onlarca öyküsünü, “Ak Ağaç” (A. Tacibaev ile), “Durak”, “İmtihan Saatleri”, “Karakıpçak Koplandı” gibi piyeslerini yazdı. 1937 yılının 10 Şubatında ‘Kazak Edebiyatı’ gazetesinde Awezov'un “Tatyana'nın Dağdaki Şiiri” bölümü basıldı. Bu romanın sadece bir bölümüydü. Romanın ilk bölümü okuyucularıyla buluştuktan sonra romanın geri kalan kısmının yazım süreci devam etti.

1940 yılında “Abay Trajedisi” (L. Sobolev ile) öyküsünü, sonra film senaryosunu, opera librettosunu, bilimsel yönünü bütün ayrıntılarıyla yazdı. “Abay” piyesi, Abay'ın sahnede hayat bulduğu ilk oyunudur. Oyunda Abay'ın son yıllarındaki haksızlık ve adaletsizliğe karşı mücadelesi anlatılır.

Yazar: “Abay,” ve “Abay Yolu” romanları hayatımdaki yazarlık serüvenimin zirvesidir.’ der. Bu

roman, aynı zamanda bütün Sovyet halkının sevdiği klasikler arasında yer almıştır. “Abay” adıyla ilk 1942 yılında, ikincisi 1947 yılında basıldı. 1949 yılında da Devlet nişanıyla ödüllendirildi. Romanın her bir cildi Kazak dilinde basılıp daha sonra Rusça’ya çevrildi. 1959 yılında Lenin ödülüyle ödüllendirildi. Bazı eleştirilenlere göre M. Awezov’un epik “Abay” romanı, sadece biyografik bir eser değil, Kazak halkının 20. yüzyılın ikinci yarısındaki toplumun siyasi ve ekonomik durumunu yansıtan bir özelliğe sahiptir. Bu nedenle Sovyetlerin

ünlü

yazarları M. Şolohov,

A. Fadeyev,

K. Fedin, N. Pogodin,

N. Tınonov,

K. Simonov,

A. Tokombayev, B. Kerbabayev, C. Aytmatov,

ve ünlü yabancı yazarlar,

Nazım Hikmet, Lui Aragon, Anna Zegers vb. tarafından takdirle karşılandı.

Günümüzde Kazak halkının ulu evlatları Muhtar ile Abay’ın isimleri hep beraber anılır oldu. Muhtar dendiğinde Abay’ın ismi, Abay dendiğinde de Muhtar’ın adı aklımıza gelmektedir. Abay’ı Abay yapan ve yalnız Kazak halkına değil bütün dünyaya

tanıtan M. Awezovdur. O Kazak edebiyatında Abay tanuu (Abayşinaslık) diye bilimsel araştırma alanının doğmasına sebep olmuştur. Şu anda Kazak üniversitelerinde

Abayşinaslık adında kürsülerde dersler verilmektedir.

“1936 yılında ünlü romanını bitirip, okuyucularıyla buluşturduktan sonra yirminci yüz yıl Kazak halkının toplumsal ve kültürel hayatını bütün yönleriyle beş ciltlik bir eserde toplamak için ülkesini köy köy, şehir şehir gezer. Derlediği materyallerin ışığında “Türkistan Böyle Yaratılmış”, “Hindistan Makaleleri,” “Müdür Hakkında Makale”, “Milyar”, “Güneye Seyahet” vb. adlı bilimsel çalışmalarını yayımlar. Beş ciltlik kitabın I. cildi 1905 yılından Ekim İhtilali arasındaki dönem, II. cildinde Kazakistan’ın Ulu Vatan Savaş yıllarını, III. Cildinde

sanayileşme döneminden İkinci Dünya Savaşına kadar uzanan beş yıllık zamanı, IV. Cildinde

İkinci Dünya Savaş

I
yıllarının
en
son beşinci yılında

komunizm sürecini ve bu süreçteki
siyasi ve toplumsal yapılanmaları anlatır.

“Yazar yaşadığı döneme ve toplumuna karşı tarihi bir sorumluluğu taşıdığını asla unutmamalı
ve bu sorumluluktan hiçbir zaman kaçınmamalıdır.

”

der.

Büyük y
azar ve filozof

,
planladığı bu beş ciltlik eserin ancak birinci cildini tamamlayabildi. Eceli
ne yazık ki
buna bu fırsatı vermedi.

Kaynaklar:

1. Muhtar Awezov, Abay Yolu, (Çev.: Doç. Dr. Zeyneş İsmail, Ahmet Güngör, Bilig Yayınları, Ankara, 1997)

2. ӘЛ-ФАРАБИ атындагы КАЗАК МЕМЛЕКЕТТІК УНИВЕРСИТЕТИ, ХАБАРШЫ, Филология сериясы, No: 13, Алматы 1997

3. Мухтар Ауэзов, Редактор: Н. Умеров, «Жазушы», Алма-Ата, 1967

4. A.Ü. TÖMER Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi, Muhtar Awezov Özel Sayısı, Sayı:14, Ağustos, 1997

Абай Жолы

Кайтканда [1] Lehçelerarası çeviri çalışmaları yapan lisans ve lisansüstü öğrencilerine ders materyalleri sağlamak amacıyla “Abay Yolu” (Kazakça) romanının ilk sayfasının Kırğızca, Türkçe ve Rusça

çevirisi verilmiştir.

